

Жартівник

Оповідання

У невеличкій брудній кімнаті поліційного управління сиділи репортери карної хроніки. Чекаючи, поки щось трапиться, вони ліниво перекидалися в карти. Ніч була нудною і, мабуть, нічого цікавого не обіцяла. Бредлі з «Експреса» давно вже набридли і гра, і нескінченне чекання. І тут йому сянула думка:

— Послухайте! — сказав він, кидаючи карти: — Давайте розіграємо старого Попа!

Поп Хендерсон працював нічним доглядачем моргу, що був тут-таки, у підвалі будинку. Флегматичний старий років сімдесяти, неповороткий і тілом, і розумом, він уже давно мав піти на відпочинок, але скрутні сімейні обставини — дружина в нього була інвалідом — не дозволяли йому покинути службу і жити на мізерну пенсію. Його обов'язки не потребували від нього великого розуму, тому начальство закривало очі на вік Попа і не турбувало старого.

— Як ти хочеш його розіграти? — запитав Фернес, худий і довготелесний хлопець, репортер карної хроніки «Рекорда».

Вислухавши Бредлі, він заперечливо похитав головою.

— Не варто. Облич старого Попа. Він не дуже тямущий.

Але Бредлі не так-то легко було відмовити. Запеклий жартівник, він славився своїм умінням вигадувати всякі витівки. Для нього було важливо пожартувати, а над ким — то байдуже.

Він і далі доводив своє, і, зрештою, Фернес, який не терпів суперечок, здався. Морган, безтурботний малюк із «Кронікл», був уже наїдпитку і погодився зразу.

Всі троє спустились у просторе помуре приміщення моргу, де в крихітній комірчині відсиджував свою зміну Поп Хендерсон.

Дуже короткозорий і до всього байдужий, він не мав охоти ні читати, ні навіть слухати радіо. Просто сидів і

чекав, коли закінчиться його чергування.

Під однією зі стін приміщення було двадцять відсіків розміром приблизно оорок п'ять на шістьдесят сантиметрів. Там якраз вмщалася доросла людина — за умови, що в неї не виникне бажання перевернутися.

Звичайно, в жодного з мешканців тих відсіків — а вони були до того ж і заморожені — не виникало такого бажання. В будь-якому великому місті щодня бувають нещасливі випадки і знаходять неопізнані трупи, тому більшість тих ящиків не стояли порожні.

— Попе, — сказав Бредлі, — ми хотіли б глянути на номер одинадцятий. Є відомості, ніби це той самий нью-йоркський банкір, що пропав безвісти.

— Номер одинадцятий? — Поп неквапливо підвівся й повів їх уздовж відсіків. Він відчинив дверцята з номером 11 і висунув піддон із тілом, яке було накрите простиратлом.

Бредлі відгорнув простиратло, вдаючи, ніби роздивляється обличчя мерця.

— Так, дуже схожий на нього, — сказав Бредлі. — Авжеж, цілком відповідає опису. Попе, глянь, будь ласка, які там є папери на цього хлопця.

— Зараз, містере Бредлі.

Доглядач поплентав до комірчини. Бредлі підморгнув Фернесу, і той пішов слідом за Попом. Тільки-но вони зникли за дверима, як Бредлі і підпильний Морган узялися до діла.

Фернес затримував Попа у комірчині, прикидаючись, ніби уважно вивчає папери номера одинадцятого, поки не увійшов Морган.

Від редакції. Оповідання Р. Артура «Жартівник», що є типовим зразком так званого «чорного гумору», публікується як літературна ілюстрація до статті Т. Денисової «Сміх жорстокий, гіркий, відчайдушний» (див. с. 160). Воно було надруковане відомим американським кінорежисером, постановником численних «фільмів жахів» Алфредом Хічкоком у збірнику під промовистою назвою «Ще 13 оповідань, що їх мені не дозволили екранізувати на телебаченні» (1957). Слід, проте, зауважити, що тепер, майже через три десятиліття після виходу згаданого збірника, західне комерційне телебачення дозволяє собі частувати своїх глядачів такими речами, порівняно з якими оповідання «Жартівник» може видатися хіба що невинним жартом.

— Дарма ми тебе потурбували, Попе,— сказав Морган.— Гадаю, ми помилились. Можеш покласти одинадцятого спати. Фернесе, ходімо перекинемось у карти.

Вони відійшли за ріг коридора і почали чекати. Поп неквапливо склав папери назад у папку. Потім повільною ходою людини, яка відсиджує все життя на службі, рушив до кімнати, де у відчиненому відсіку лежало тіло, накрите простирадлом. Поп був уже за три метри від нього, коли простирадло раптом заворушилося. Почувся стогін, «мрець» підвів голову й сів, біле простирадло сповзло з обличчя. У напівсутині короткозорний старий не впізнав Бредлі.

— Де я? Що ти зі мною зробив? — запитав газетяр глухим голосом.

Поп Хендерсон завмер на місці й вилупив очі. Бредлі підняв обгорнуту простирадлом руку, спрямував її на старого і, карбуючи кожне слово, повторив запитання.

— Ти! Що ти зі мною зробив? Ти хотів убити мене!

Все це виглядало досить примітивно, як і більшість грубих жартів Бредлі. Проте сподівання газетяра цілком виправдались. Якусь мить Поп Хендерсон стояв, нездатний поворухнутись. Він судорожно хапав ротом повітря, потім обернувся і, човгаючи хворими ногами по підлозі, побіг до східців так швидко, як не бігав уже років двадцять.

— Боже всемогутній, він живий! — заволав Поп. — Він живий! Він воскрес! Сержанте! Сержанте Робертс! Мерщій сюди! Покійник воскрес!

Не помітивши Фернеса та Моргана, він побрів, важко відсапуючись, по східцях, які вели до кімнати вартового сержанта. Насилу стримуючи сміх, Дейв Бредлі зіскочив з піддона дванадцятого відсіку, зашпав простирадло всередину і зачинив дверцята.

— Тікаймо звідси, хлопці, — видувив він із себе, захлинаючись від стримуваного сміху.

— Ми вшиємось іншими сходами, поки сержант не спустився. Через віразку шлунка в нього найлихша вдача у всьому штаті, а тепер він узагалі лусне з люті.

Репортери вже були у кімнаті преси, коли почули, як доглядач повертається коридором у супроводі невдоволеного здоровила сержанта. Старий Поп усе ще глухо бурмотів.

— Він сів, сержанте. Я вам кажу — він сів, глянув на мене і...

Коли ті двоє спустились сходами в морг, голоси стихли. Бредлі сів і засміявся. Морган нерішуче захихотів і замовк. Фернес, сердитий на себе за те, що згодився допомогти Бредлі, закурив, але відразу ж кинув сигарету і затоптав її. Хвилини через три з'явився товстий сержант. Він став у дверях і гнівно глигнув на репортерів.

— Що, жартуєте? — гаркнув він. — Думаєте, тут вам цирк?

Але, добре знаючи, що з журналістами краще не зв'язуватися, сержант відвернувся і важко пішов до своєї кімнати.

— Ви бачили його обличчя? — пирснув Бредлі, зігнувшись у три погібелі від сміху. — Він лютий, як звір! Він... Та що з вами, хлопці? — урвавши себе на півслові, запитав Бредлі, побачивши, що Морган і Фернес і не думають сміятись. — Ви жартів не розумієте?

— Я, мабуть, піду, — сказав Фернес, ні до кого не звертаючись, і потягся по капелюх. — Якщо подзвонять із редакції, скажіть, що я пішов з'ясувати дещо.

І він вийшов.

— Зануда, — пробурчав Бредлі. Морган, який уже протверезів, тільки плечима знизав.

— Зрештою, це була не така вже вдала витівка, — сказав він. — Мабуть, я теж піду перекину чарку, а тоді — додому. Все одно газету вже зверстали.

Він теж вийшов. Дейв Бредлі криво посміхнувся, потім витяг сигару, відкусив кінчик і виплюнув його на підлогу.

— Ненавиджу людей, які не розуміють жартів, — промимрив він, запалюючи сигару, і тут побачив, як Поп Хендерсон, човгаючи ногами, підійшов до дверей і заглянув до кімнати.

— Вам не слід було так робити, містере Бредлі, — сказав доглядач рівним безбарвним голосом, у якому не відчувалося й тіні докору. — Я дуже злякався, але не це головне. Річ у тім, що через вас у мене зайві неприємності з сержантом Робертсом. Він і так постійно невдоволений мною, а я ще сьогодні даремно потурбував його. Коли ми спустились і побачили, що всі трупи мертві, як їм і належить бути, то він спочатку сказав, що це все мені привиділось. Та коли дізнався, що тут були хлопці з газети, він зрозумів, що це один з ваших чергових жартів.

Поп зітхнув, незлобливо дивлячись на Бредлі. Той навмисне помалу розкурював сигару.

— Він сказав, що коли я ще раз кляну на такий жарт, то він сам потурбується, щоб мене звільнили. Він вважає, це слід було зробити давно, — закінчив доглядач. — А мені не можна йти з роботи, я повинен заробляти гроші. Тому, містере Бредлі, не жартуйте більше, прошу вас.

Постоявши ще трохи, він пошкандибав геть. Дейв Бредлі знизав плечима, пустив кільце диму і потягся до телефону.

— Відділ новин «Експреса»? — запитав він. — Це Бредлі. Тут усе спокійно. Газету вже зверстали?.. Гаразд, я йду додому. До завтра мене не розшукуйте.

Він поклав трубку, випустив струминку диму і вийшов.

На вулиці було темно й холодно. Бредлі зупинився в нерішучості. Настрий у нього зіпсувався.

Ще більше, ніж випивки та жінок, він потребував веселощів, сміху, жартів. «Треба десь випити, це мене збадьорить», — подумав він. Але йому не хотілося заходити туди, де він міг зустріти Моргана або Фернеса. І Бредлі рушив до маленького портового бару, куди репортери ніколи не заглядали.

Бар був невеличкий і брудний, але віскі там подавали непогане. Після третьої порції Бредлі відчув приплив бадьорості. Настрій піднімався. Ще чарка — і Бредлі зовсім розвеселився. Він почав обмірковувати черговий жарт. Що то за вечір без доброго жарту, без сміху і без приємного товариства. До біса Фернеса й Моргана. Вони завжди були занудами.

Бредлі озирнувся. Було пізно — друга година ночі. У майже порожньому барі, крім себе та бармена, він побачив тільки невисокого на зріст хлопця, схожого на матроса. Поставивши ногу на мідну приступку, той потягував пиво.

Бармен був схожий на людину, яка вміла посміятись, а пожартувати з того хлопця й сам бог велів — надто вже він здавався хирлявим. Бредлі в душі захотів, коли нахилився начебто для того, щоб зав'язати шнурок. Він спритно устроїв сірника між підшвою та носакм черевика малого п'янички, запалив його, випростався і замовив ще віскі. Коли бармен наливав чарку, Бредлі підморгнув йому і кинув головою в бік малого, який цмулив своє пиво.

— Дивіться, — прошепотів він.

Бармен розгублено втупився в нього, нічого не розуміючи. А Бредлі тільки посміхнувся. І тут малий пияк зойкнув і смикнувся назад. Стрибаючи на одній нозі, він рукою збивав сірник, що горів у його черевіку.

Бредлі зареготав, дивлячись на бармена і чекаючи, що той оцінить його жарт по заслугі. Малий опустил ногу і рвучко обернувся до репортера.

— Сучий син! — процідив він крізь зуби і замахнувся.

Удар прийшовся Бредлі просто в зуби. Він схитнувся, не встиг ухопитися за стойку і впав на спину. Його шия вдарилась об мідну приступку. Останнє, що він почув — це зловісний хрускіт біля самої основи черепа, і світло для нього згасло.

Хлопець зі злістю втупився у Бредлі.

— Слин'ю! — сказав він. — Зробити мені «велосипеда». Мені, Кідові Вілкінсу!

Бармен перевальцем вийшов із за стойки, витираючи брудним фартухом руки.

— Ти добряче стукнув його, Кіде, — пробурмотів він, вдивляючись в обличчя Бредлі, який лежав нерухомо.

— Лише лівою в щелепу, — відповів хлопець. — Може, вибив пару зубів — і все. Наступного разу він добре поміркує, перше ніж утнути такий жарт.

— Глянь на його голову, — занепокоєно сказав бармен. — Вона якось дивно повернута. А що, як...

Не договоривши, він присів. Помацав у Бредлі пульс, потім сунув руку йому під сорочку. З червоного обличчя бармена стало землисто-сірим, і він повільно випростався.

— Мертвий, — глухо промовив він. — Мертвіших не буває.

— Мертвий? — Малий витер тильним боком долоні губи. — Майку, це випадковість! Я ж не бив його з усієї сили! Це випадковість, ти розумієш?

Бармен швидко підійшов до дверей, замкнув їх, опустил штору з написом «Зачинено» і вимкнув усе внутрішнє освітлення. Потім повернувся до Бредлі.

— Це погано, Кіде, — бубонів він, обшукуючи кишені Бредлі. — Я й так маю неприємності з поліцією, мерця тут аж ніяк не треба. Та й проти тебе уже висунуто кілька звинувачень за образу дію.

— Та знаю я, знаю, — урвав його Кід Вілкінс. — Я миттю спалахую і кулаками володіти вмю. Отже, я вклепався. Що ж робити?

Бармен нишпорив у гаманці, який витяг з кишені Дейва Бредлі.

— Кіде, — сказав він ще тихше. — Це не просто погано, це зовсім кепсько.. Твій труп — репортер з «Експреса». Гірше, ніж поліцай.

— Репортер! — із прикрістю кинув Кід Вілкінс. — І треба ж було йому робити мені «велосипеда»! А мені ударити його, щоб він зламав свою паршиву шия! Чому так сталося, чому?

— Облиш ти свої «чому», я дещо придумав. Ми винесемо його звідси, а біля доків покинемо. Тоді все виглядатиме так, наче його пристукнули й пограбували або ж він напився й невдало впав.

— Так, так, Майку! — пожвавішав коротун-матрос. — Мій корабель відходить о шостій. Я вже ніколи не повернуся до цього порту. А якщо сліди приведуть до тебе, скажеш, він пішов звідси п'яний, коли ти зачиняв бар. Ти нічого не знаєш.

— Так і зробимо. А тепер до діла. Спочатку заберемо в нього всі папери, щоб слідчим довелося довше опізнавати його. Потім провулком витягнемо його до доків.

Бармен швидко обнишпорив кишені Бредлі і перекинув до своїх кишень усе, що там було. Потім вимкнув світло і відчинив двері, які виходили в темний провулок.

Через хвилину, підтримуючи Дейва Бредлі, наче п'яного, який не мав сили переступати ногами, двоє чоловіків пірнули в темряву, і двері за ними зачинились.

Зненацька Бредлі опритомнів. То була, власне, лише невиразна свідомість того, що він ще живий. Він намагався поворухнутись, але тіло його заніміло і м'язи не слухались, не було навіть відчуття болю. Бредлі здавалося, наче він лежить на спині, хоч і в цьому він не був упевнений.

«Шия, — промайнуло у його затьмареному мозку. — Я забився, коли падав. Хребець, вибитий ще в коледжі,

коли я грав у футбол, знову змістився. Тоді я провалявся місяць у ліжку. Тепер, мабуть, справа серйозніша. Там щось хруснуло, коли я падав».

Потім до нього долинув голос. Ледь чутний і дуже далекий.

— О'кей, він у вашому розпорядженні. Ми знайшли його біля доків. Мабуть, його пристукнули й пограбували. Коли приїхала швидка, він уже закликав — ніч надто холодна, щоб валятися на вулиці. Лікар не виявив ні пульсу, ні серцебиття, тому він відправив його сюди. Документів при ньому ніяких. Покладіть його в «ліжку» і влаштуйте зручніше. Розтин буде зроблено завтра.

Голос затих. Бредлі відчув, як його підняли, в шні щось хруснуло, і він раптом зміг розплющити очі.

Очевидно, послабився тиск на якийсь важливий защемлений нерв. Навіть у своєму напівсвідомому стані Бредлі впізнав знайому обстановку і зрозумів, де він є.

— Поп! — прошепотів він. — Поп Хендерсон.

Але старий нічого не чув і розрівнював руки й ноги Бредлі.

— Попе! — тепер він спромігся заговорити вголос. — Попе, я живий!

Сутулий доглядач, нахмувшись, повернув голову. Докладаючи неймовірних зусиль, Бредлі прошепотів:

— Попе! Це я, Дейв Бредлі! Я живий! Скоріше поклич лікаря!

Поп Хендерсон, здригнувшись, низько нахилився над Бредлі і став вдивлятися у його обличчя.

— Це ви, містере Бредлі? — здивовано мовив він. — Я не впізнав вас, ваше обличчя геть спотворене.

— Байдуже. — Кожне слово коштувало Бредлі неймовірної напруги. — Я живий. Повідом, щоб мене забрали звідси. Виклич лікаря.

Поп Хендерсон завагався. Він не знав, що йому робити. Потім узяв простирadlo і розгорнув його.

— Містере Бредлі, я ж вас попереджав, — сказав він. — Одного жарту на сьогодні досить, більше не треба. — Він акуратно накрив тіло простирadлом. — Сержант Робертс не простить мені, якщо знову попадеться на гачок, — промовив він невблаганно. — Ні, містере Бредлі. Двічі за одну ніч — це вже занадто.

Старий неквапно засунув піддон у відсік, зачинив дверцята з номером дванадцять і опустил засувку.

Потім поплентав до своєї комірчини і став терпляче чекати, коли закінчиться його зміна.

*З англійської переклав
Віктор ЄРОШЕВ*

